

ՌՈՒԲԵՆ ՀԵՐՅԱՆԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅ
ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

Հեղինակը Հովհաննիսյան

Երևանի պետական համալսարան

Բանալի բառեր՝ Հայոց ցեղասպանություն, ՀԲԸ միություն, Տեր-Ջոր, որբա-
հավաք աշխատանք, ազատագրում, որբեր, որբանոցներ:

Հոդվածի շրջանակներում ներկայացվում է «հայ որբերու հայրիկի»
Ռուբեն Հերյանի անձնվեր գործունեությունը որբերի հավաքագրման և որ-
բանոցներում տեղավորելու վերաբերյալ, ինչպես նաև Հերյանի համագոր-
ծակցությունը ՀԲԸ միության հետ: Հանգամանալից ներկայացվում է նաև
ՀԱԱ-ում պահպանվող Ռուբեն Հերյանի ֆոնդը (420) և ՀԲԸ միության կողմից
տրամադրված գումարային օգնությունը հայ որբերին, կանանց և աղջիկնե-
րին թուրքական սպանողից փրկելու, գերությունից ազատագրելու համար:

Նախաբան. ՀԲԸ միությունը հնագույն և ամենախոշոր բարեգործական կազմա-
կերպությունն է Սփյուռքում: Ստեղծվել է 1906թ. եգիպտահայ ազգային գործիչ Պողոս
Նուբարի կողմից, որը նաև կազմակերպության առաջին նախագահն էր: 1915թ. ողբեր-
գական իրադարձություններից հետո կազմակերպությունը որբանոցներ և ապաստա-
րաններ է հիմնել Կիլիկիայում, ապա Լիբանանում, Սիրիայում, Երուսաղեմում և այլուր:
Կազմակերպության հետ սերտ համագործակցել է նաև Ռուբեն Հերյանը¹: Վերջինիս
գործունեությունը և համագործակցությունը ՀԲԸ միության հետ բավականին ներկայաց-
ված են արխիվային փաստաթղթերի մեջ, որոնց հիման վրա կարելի է ուսումնասիրել,

¹ Ռուբեն Հերյանը ծնվել է 1869թ. Թոքատում՝ Եվրոկիա: Տե՛ս Մարգարյան Ն., Միջագետքի անա-
պատների հայ որբախույզները (1918-1923) // ԵՊՀ Հայագիտության հարցեր, 1 (13), Երևան, 2018,
էջ 39:

թե որքան դրամական միջոցներ է կազմակերպությունը հատկացրել Ռուբեն Հերյանին, և ինչ ուղղություններով են ծախսվել այդ գումարները²:

Ուսումնասիրելով ՀՀ ազգային արխիվում պահպանվող փաստաթղթերը՝ տեսնում ենք, թե ինչ բարեխղճությամբ է Հերյանը կատարել իր աշխատանքը, անձնվիրաբար պայքարել յուրաքանչյուր որբի կամ հարեմում հայտնված հայ կանանց գերությունից փրկելու համար: 22 նոյեմբերի 1919թ. թվակիր նամակից տեղեկանում ենք, որ ՀԲԸ միության Հալեպի մասնաճյուղը Ամերիկայից ստացված 239,16 արժողությամբ անգլիական ոսկու չեկ է տրամադրել Հերյանին՝ աղջիկներին, կանանց անապատի հարեմներից ազատելու նպատակով: Ի հավելումն դրան՝ ժողովը, հաշվի առնելով Հերյանի անձնուրաց նվիրվածությունը իր գործին, որոշել է տրամադրել էր ևս 250 եգիպտական ոսկու չափով գումար Գիլիկիա մեկնած ժողովի անդամ Լ. Ասատուրի միջոցով: Նամակում Հալեպի կազմակերպությունը խնդրում էր տրամադրել տեղեկագիր և հնարավորության դեպքում ազատվածների լուսանկարները՝ հուսալով, որ տեղեկագիրը ստանալով կկարողանա նոր, ավելի խոշոր գումարներ տրամադրել Հերյանին որբերին ազատագրելու համար: Գումարների զգալի մասը ուղարկվելու էին Ամերիկայից:

25 դեկտեմբերի 1919թ. թվակիր նամակից տեղեկանում ենք, որ Հերյանին է ուղարկվել ժողովի կարևոր զեկուցումներից մեկի պատճենը և մի նամակ՝ ուղղված Հալեպի մասնաճյուղին³: Բովանդակությունից պարզ է դառնում, որ ժողովը լրջորեն և դրականապես գորավիզ է կանգնել Հերյանին իր ստանձնած գործում և այդ իսկ մտահոգությամբ Հալեպում հաստատելու է ազատագրյալների հատուկ ապաստարան-աշխատանոց, որտեղ պիտի ընդունվեին և խնամք վայելեին ազատագրվածները: Կազմակերպությունը նույնիսկ միջոցների հայթայթման հարցում դիմում էր Հերյանին Հալեպի մասնաճյուղին օգնելու համար՝ վստահեցնելով, որ ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովը մասնավոր կարևորություն է տալիս ազատագրման գործին և խնդրում է այդ մասին մանրամասն տեղեկություն, ցուցակ, լուսանկարներ ուղարկել:

ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովի ուղարկած 14 սեպտեմբեր 1920թ. թվագրվող հաջորդ նամակից պարզ է դառնում, որ ժողովը լսել է Դյորթ-Յոլի և շրջակա տարածքների կացության մասին Հերյանի հաղորդած մանրամասն տեղեկությունները և հաշվի առնելով նրա մատնանշած կարիքների անհետաձգելի հանգամանքը՝ տրամադրել է 2000 եգիպտական ոսկի գումար, որից 1000 ոսկին նա պետք է հատկացներ Դյորթ-Յոլ գաղթող ամանոսցիների աշխատանքը կազմակերպելու համար, իսկ մյուս 1000 ոսկին տեղական կարիքները հոգալու նպատակով⁴: Ժողովը խնդրում էր հոգավ գումարների բարվոք գործածությունը և այդ առթիվ ձեռնարկված գործերի մասին տեղյակ պահել՝ կանոնավոր հաղորդագրություններ և հաշիվներ ուղարկելով կենտրոնական վարչությանը:

Հաջորդ նամակը դարձյալ ուղարկված է Կահիրեից՝ 22 նոյեմբեր 1920թ.: ՀԲԸ միության կենտրոնական վարչական ժողովի որոշմամբ՝ մեծ եռանդով նվիրական գործը

² Հայաստանի ազգային արխիվ (այսուհետև՝ ՀԱԱ), ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 1-1 շրջ.:

³ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 2-2 շրջ.:

⁴ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 3:

շարունակելու համար Հերյանին մասնավոր պաշտոն է շնորհվում: Դա արվում էր, միության բարոյական և նյութական օժանդակությամբ նրա գործունեությունը ավելի արդյունավետ դարձնելու համար⁵: Հերյանի պատրաստակամությանը ընդառաջելով և օգտվելով նրա՝ դեպի Ամերիկա կատարելիք առաջիկա ճամփորդությունից՝ ժողովը նրան լիազորում էր որպես կազմակերպության պատվիրակ՝ հանուն միության զբաղվել որբերի խնդրով՝ նրանց համար ձեռք բերելով պաշտպանություն և որբանպաստ նվիրատվություններ: Այդ նպատակին հասնելու համար նա պետք է համագործակցեր միության տեղական մասնաժողովների հետ, իսկ Ամերիկայում՝ Բոսթոնի շրջանային հանձնաժողովի և Նյու-Յորքի տիկնանց որբախնամ կենտրոնական հանձնախմբի հետ համատեղ ջանքերով քարոզչության նպատակով կազմակերպեր հանդեսներ՝ ստեղծելով հասույթի աղբյուրներ: Նամակից իմանում ենք, որ Միության որբանպաստ հիմնադրամը գոյանում էր որբերի պաշտպանների վճարած տարեվճարներով, հոգուտ որբերի կազմակերպված հանգանակություններով և այլազան նվիրատվություններով: Այդ հիմնադրամն էր հոգում ոչ միայն Միության սեփական որբանոցների ծախսերը, այլև որբերին տրամադրում էր բացառիկ նպաստներ: Այդ հիմնադրամից առաջ ստեղծված էր նաև Ազատագրման հիմնադրամ, որի նպատակն էր անապատի որբերին և հարեմների հայուհիներին ազատագրելու գործին սատարելը, սակայն աննշան նվերների պատճառով ազատագրման գործը անկարելի էր դարձել, բայց փոխարենը տարեկան 1200 եգիպտական ոսկի վարկով Հալեպում ստանձնել էին ապաստարան-աշխատանոցի ստեղծումը, որտեղ կրնդունվեին ազատագրված որբերը և հայուհիները: Մեկ որբի տարեկան պաշտպանության համար ծախսվել էր 12 եգիպտական ոսկի, իսկ Ամերիկայի համար՝ 60 դոլար կանխիկ վճարելի, նվազագույնը 3-5 տարի գրավոր հանձնառությամբ: Այս գումարը կազմում էր որբի տարեկան ամբողջ ծախսի մեկ քառորդից առավելը՝ մեկ երրորդը: Մնացածը հոգացվում էր պետական հացագնով և միության միջոցներով: Որբերի պաշտպանության ամբողջ հոգսը ստանձնելու պարագայում հարկ կլինեին վճարել միջին հաշվով 40 անգլիական ոսկի: Մանավանդ որդեգրության օրինական ձևակերպումը պահանջում էր դիմել Ազգային իշխանությանը, որը ձեռնհաս էր պատասխանելու այսպիսի դիմումներին: Յուրաքանչյուր որբապաշտպանի հանձնվում էր որբի լուսանկար-վիճակագրույցը, դժբախտաբար ոչ բոլոր պաշտպաններին էր դա հնարավոր տալ, քանի որ դժվարություններ էին ծագում որբերի ճշգրիտ արձանագրությունները և հաջող լուսանկարները ձեռք բերելիս:

Ժողովը Հերյանին էր հանձնարարում մի ճար գտնել՝ երկաթյա մահճակալներով ապահովելու համար սիրելի որբերին, որոնք ստիպված քնում էին հատակին, այդ նպատակով առաջարկվում էր 1000 մահճակալի համար ֆոնդ ստեղծել և 8-13 տարեկան երեխաների համար ամենապարզ տեսակի մահճակալներ գնել և փոխադրել Կիլիկիա, ինչի շնորհիվ ավելացվելու էր որբանոցների քանակը:

Նամակը տեղեկացնում էր Հերյանին, որ Միությունը այդ պահին ուներ երեք որբանոց. մեկը՝ Մերսինում, երկուսը՝ Դյորթ-Յոլում, նաև հաղորդում էր Հաճնի որբանոցի

⁵ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 5-9:

նահատակության մասին: Ադանայի որբանոցի մասին սպասում էին Ֆրանսիայի զինվորական իշխանության հավանությանը, որտեղ տակավին 500 որբեր պիտի ապաստանեին: Չափահաս որբերի համար բացվելու էր որբանոց-արհեստանոց, իսկ որբուհիները հավաքվելու էին հատուկ որբանոցի մեջ՝ հրաժարվելով երկսեռ որբանոցի գաղափարից: Դյորթ-Յոլի «Միսուն» որբանոցը միությունը հանձնել էր Ամերիկայի նպաստամատուցին, որի հովանավորության տակ կատարվելու էր որբանոցի մատակարարումը: Որբանոցի համար հարկադրված կառուցել էին մասնավոր շենք, որի համար անհրաժեշտ էր 3000 եգիպտական ոսկու ծախս: Շենքի մեծ մասը պատրաստ էր, և որբերը հետզհետե տեղափոխվում էին այնտեղ:

Հաճնում ևս նախատեսված էր որբանոցի կառուցում, սակայն որբերի եղերական նահատակության պատճառով որոշվում է որբանոցը կառուցել մեկ այլ վայրում: Ժողովը նաև հայտնում էր Հերյանին, որ Հաճնի որբերի նահատակության քառասունքի օրը՝ դեկտեմբերի 30-ը, միության համար սգո օր պիտի լինի, և պիտի կատարվեն սգահանդեսներ: Ժողովը հանձնարարում էր Հերյանին Ֆրեզնոյի շրջանում անձամբ կատարել որբանպաստ քարոզչություն՝ այնտեղ առավելագույն չափով հաջողության հասնելու նպատակով՝ վստահ լինելով, որ Հերյանը կանի նույնիսկ անկարելին իր առաքելությունը հաջողությամբ պսակելու համար: Նամակի վերջում Միության կենտրոնական վարչությունը Հերյանին մաղթում էր բարի ճանապարհ և հաջող վերադարձ՝ կանխավ հայտնելով ջերմ շնորհակալություն և խորին հարգանք⁶:

ՀԲԸ միության Ամերիկայի կենտրոնական հանձնաժողովի 25 ապրիլի 1921թ. թվակիր հաջորդ նամակից հասկանում ենք, թե որքան բեղուն է եղել Հերյանի քարոզչությունը Ամերիկայում⁷: Միության գանձապահ Մ. Գարակեռզյանը հայտնում է Հերյանին, թե Կալիֆորնիայի շրջանի Ազգային Ռամկավարների նախաձեռնությամբ կազմակերպված ժողովների ընթացքում ի նպաստ որբերի կազմակերպված հանգանակությունների արդյունքում իրեն է ուղարկվել 14.000.00 դոլար: Այդ առթիվ Ամերիկայի կենտրոնական հանձնաժողովի քարտուղարությունը հրահանգել է իրեն՝ Հերյանին հաղորդել ամենախորին շնորհակալությունը իր կատարած անձնվեր ծառայության համար, որ նա անվերապահորեն ի սպաս է դրել մեր նահատակ ազգի բեկորները փրկելու գործին:

Կահիրեի ՀԲԸ միությունը, հետադարձ հայացք նետելով, հետևյալ կերպ է գնահատում Հերյանի գործունեությունը անապատում⁸. «ՀԲԸ միությունը իր կազմակերպած վարչական մեքենան լծեց այս փրկարար գործին և իր հայրենանվեր անդամներն ու անդամուհիները մղեց շինարար, կենսագործող, արդյունաբեր աշխատանքի, ի խնդիր տարագիր վերապրող զանգվածներու ազատագրության: Եվ եթե բարեգործականի հազարավոր անդամները չսակարկեին և չմասնակցեին բացված հանգանակությանը, ապա անհնար կլիներ հայրենանվեր նպատակի իրագործումը: Այս հայրենասերների շարքին առաջին պայծառ դեմքը կհանդիսանա ՀԲԸ միության Ամերիկայի շրջանի անդամներն

⁶ ՀԱՍ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 5-9:

⁷ ՀԱՍ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 10:

⁸ **Շալճյան Ս.**, Ռուբեն Հերյանի մասին // Կահիրեի ՀԲԸ միության «Տեղեկատու», է տարի, թիվ 4-5, նոյեմբեր-դեկտեմբեր 1963: ՀԱՍ, ֆ. 420, ց., 65, գ. 45, էջ 2:

եվրոկացի Ռ. Հերյանը, ով իր առևտրական փայլուն ձեռնարկը հաշվեհարդարի ենթարկելով, կը փութա Մերձավոր Արևելքեն, կը զինվորագրվի հայկական լեգեոնին, ապա, երբ ռազմական գործողությունները ավարտված են և մեր հավերժական թշնամին զգետնված, կը լծվի հայահավաքման աշխատանքին», -1963թ. գրում է Կահիրեի ՀԲԸ միության անդամ Ս. Շալճյանը:

Հոդվածից պարզ է դառնում, որ Շալճյանի ձեռքի տակ է գտնվել Եգիպտոսի բարեհիշատակ առաջնորդ Թորգոմ Եպիսկոպոսի ստորագրությամբ մի հրահանգ, որն ուղղված էր Հերյանին և նրա մյուս ընկերներին՝ Մկրտիչ Եփրեմյանին և Կարապետ Սեֆերյանին: Սրբազանը հանձնարարում էր⁹.

1. Այցելել բոլոր այն վայրերը, ուր հայեր կան (Սիրիա, Պաղեստին),
2. Ցրված անհատներին և խմբերին միացնել և տեղավորել ծովեզրային և շահաստան վայրերում,
3. Սարսափի ազդեցության տակ կամ բռնի կրոնափոխ եղածներին անպայման վերադարձնել մայրենի եկեղեցու գիրկը,
4. Կազմել տարագրյալների կամ որբերի ընդհանուր մարդահամար՝ վիճակագրական մանրամասնություններով (ինչը անհրաժեշտ էր տարագրված հայ բնակչության թվաքանակը ճշտելու և հայրենի բնակավայրի անունը իմանալու, բնակավայրերից գաղթի ճանապարհին զոհվածների թվաքանակը ճշտելու համար),
5. Գործ հայթայթել տարագրությունից վերադարձողների համար,
6. Պետական բյուջեից նպաստ ապահովել նրանց համար,
7. Անտեր որբերին ազգային որբանոցներ փոխադրել,
8. Թուրքական վարչության օրոք թրքական կամ գերմանական որբանոցների մեջ գետեղված որբերին գտնել և առանձին շենքերի մեջ պատսպարել, որ հայ որբերը հայկական մթնոլորտի մեջ ապրեն և մեծանան հայ հսկողության ներքո,
9. Ապահովել Ամերիկյան Կարմիր խաչի նպաստի աջակցությունը հայ որբերի և կորուսյալների համար:

ՀԲԸ միությունը Հերյանին համարում է ընկերության անդամ, շարքերի անկաշառ գործիչ, հերոսական խմբով թրծված նվիրակալ, որի կյանքի միակ նպատակն էր անսալ Գրիգոր Զոհրապի պատգամին և «փրկել կարելիության սահմանին մեջ հայ որբերեն, տարագիրներեն մեծ թիվ մը»: Բարեգործականը հպարտ է, որ գիտի Հերյանի նման հարազատ և անհունորեն զոհաբերող հային, ով հայրենասեր է և ունի ազգային գիտակցության բարձր ոգի, և ընկերությունը նրան սատարել է թե՛ բարոյապես, թե՛ նյութապես՝ հավատալով նրա բոլոր ձեռնարկներին¹⁰:

Միքայել Նաթանյանը 1949թ. հունվարի 29-ին «Հայաստանի կոչնակի» 5-րդ համարում Բեյրութում հրատարակել է մի հոդված «Ռուբեն Հերյան. Կիլիկիան հուշեր» խորագրով¹¹: Հոդվածի հեղինակը արժևորում է Մերձավոր և Միջին Արևելք եկած երկու

⁹ Շալճյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 2:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 3:

¹¹ ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 47, թ. 4-4 շրջ.:

իրենց գործունեությամբ անմոռաց դեմքերի, զինվորական Ջիմ Չանգայանին¹² և ազգային-հանրային ծառայող Ռուբեն Հերյանին՝ երկուսն էլ վաղաժամ կյանքից հեռացած: Ըստ հողավաճագրի՝ Հերյանը որբահավաքման հարցով հաջողել էր Պոլսի և ուրիշ կենտրոնների մեջ որբախնամ հանձնախմբեր կազմել, հետագայում ՀԲԸ միության հետ ևս միակամ դառնալով մտադրվում և ամբողջովին նվիրվում է իր այդ նվիրական գործին: Իսկ նրա վաղաժամ մահը համարում է «...Կիլիկիոյ համայն ժողովուրդին և որբերուն վերապահված ճակատագիրը»:

Օգտվելով Ազգային Պատվիրակության Կիլիկիայի ներկայացուցիչ Մ. Տամատյանի թղթածրարներից՝ Մ. Նաթանյանը գտել է Հերյանի մտերմիկ ոճով գրված հիշատակագրերից մեկը՝ ուղղված Կիլիկիայի ֆրանսիացի կառավարիչ գնդ. Պրեմոնին: Նաթանյանը այդ հուշագրի բնագիրը ֆրանսերենից թարգմանել է հայերեն: Ձեռագիրը Հերյանի ստորագրությամբ է՝ Ադանա, 24 ապրիլ 1920, և անվերապահորեն պարզում է որբահավաքի անելիքները, ծրագրերը և երազները: Ստորև բերում ենք այդ հուշագիրը. «Միրելի Գօլօնելս, Անցեալ հոկտեմբեր ամսոյ մեջ Ձեր գիտակցութեամբ և հավանութեամբ մեկնեցայ Պոլիս, անապատի հայ որբերը հավաքելու համար Հայոց մեջ հանգանակություն մը ընելու: Պոլսոյ մեջ իմ ջանքերս հրապարակային ժողովներով և մամուլի միջոցով մեծ յաջողութիուն է գտած, այս պրօպականտը արձագանք գտավ աշխարհի ամեն կողմերը գտնուող հայութեան մեջ: Այնպէս որ Պոլսեն վերջ Եգիպտոսէն, Պուլկարիայէն, Անգլիայէն և Ամերիկայէն հետզհետէ այդ նպատակին համար գումարներ հասան՝ Պոլսոյ Պատրիարքարանի հովանավորութեամբ կազմուած Որբահավաք յանձնախումբերուն: Այս նպատակին համար յանձնախումբեր կազմուեցան Պոլիս, Ատանա և Հալէպ:

Նոյեմբերին մեջ երկրորդ շրջան մ՝ ըրի Տեր-Ջորի անապատները և հազիվ հարիւրի չափ որբեր ազատած էի, երբ Տեր-Ջորի խառնաշփոթութիւնները վրայ հասնելուն և կեանքիս սպառնալիքին տակ ստիպուեցայ առժամանակեայ կերպով նահանջել Տեր-Ջորէն»: Հերյանը շարունակում է,- «Ես արդէն դիմում ըրած եմ՝ իմ զինվորական ծառայութենէս ազատ արձակուելու համար: Բժշկական քննութիւնը արդէն զիս զինուորութեան անյարմար գտած է, և յոյս ունիմ, որ ի մօտոյ պիտի ստանամ արձակմանս թուղթը: Մտադիր եմ անմիջապէս վերսկսիլ որբահավաք գործս և ջանք չխնայել ազատելու համար 3-4000 հայ որբուկները, որոնք տակավին կը տառապին արապներու և վայրենի թուրքերու մոտ:

Սակայն ինծի մեծ մտածման առարկայ մը եղած է թէ՛ ուր պիտի զետեղուին այդ որբերը: Կը մտածեմ թէ Հալէպի որբանոցի շէնքն անբավական է նոր որբեր ընդունելու: Այս մտածումներու տակ ընկճուած համարձակութիւն կունենամ դիմելու Ձեր վսեմութեան և խնդրելու Ձեզմէ, որ հաճիք շէնք մը տրամադրել կամ նոր մը կառուցանել, որպէսզի կարենամ զետեղել ազատագրուած հայ որբերը այդ շէնքին մեջ: Շատ պիտի փափաքեի, որ այդ շէնքը երկուքի բաժանուած ըլլար, աղջկանց և մանչոց զատ յարկաբաժիններով:

Կը յուսամ թէ մեկնելէ առաջ պիտի ստանամ Ձեր հրամանը և շէնքի կառուցման պետք եղած կարգադրութիւնները Որբահավաք Յանձնախումբի հետ ընելէ յետոյ

¹² Մահացել է 1947թ., Նյու-Յորքում:

մեկնիլ անապատ: Կ'ապահովցնեմ Ձեզ, Սիրելի Գօլօնելս, որ այդ որբուկները և ամբողջ հայ ազգը երախտապարտ պիտի մնան Ձեզ հանդէպ»:

Եզրահանգում. Այսպիսով Հայոց ցեղասպանության տարիներին ազգափրկիչ կարևորագույն միջոցներից մեկը դարձավ որբահավաք աշխատանքների իրագործումը, ինչպէս նաև հայկական որբանոցների ստեղծումը: Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ դարձավ, որ Ռուբեն Հերյանը սերտ համագործակցություն է ունեցել ՀԲԸ միության հետ, ինչի պատճառով Միությունը Հերյանին համարում էր իր պատվավոր անդամը, բարձր է գնահատում նրա անձնուրաց, տքնաջան աշխատանքը և փորձում էր վարձահատույց լինել նրան՝ երկար տարիներ վառ պահելով նրա հիշատակը:

СОТРУДНИЧЕСТВО РУБЕНА ГЕРЯНА С АРМЯНСКИМ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫМ ОБЩИМ СОЮЗОМ

Օգաննիսյան Գ. Ա.

Ключевые слова: *Геноцид армян, Армянский Всеобщий Благотворительный Союз, Дейр-эз-Зор, сиротская работа, освобождение, сироты, детские дома.*

В статье рассмотрены вопросы, которые относятся к области сотрудничества Рубена Геряна с Армянским благотворительным общим союзом. В Историческом архиве РА есть фонд Рубена Геряна (ф. 420, с. 65, д. 42), где довольно большое количество составляют документы, которые содержат информацию об этом. Среди этих документов особое место занимает статья С. Шалчяна, которая была издана 1963 г. В статье представлен архивный материал, по которому можно понять, как епископ армянской диаспоры Египта сотрудничал с Геряном и помогал ему в деле освобождения армянских сирот из мусульманского рабства.

COOPERATION OF RUBEN HERIAN WITH THE ARMENIAN CHARITABLE GENERAL UNION

Hovhannisyan H. A.

Key words: *Armenian genocide, Armenian General Benevolent Union, Der-Zor, orphan gathering work, liberation, orphans, orphanages.*

The article discusses issues that relate to the field of cooperation between Ruben Heryan and the Armenian General Benevolent Union. There is Ruben Heryan's fund (f. 420, p. 65, d. 42) in the Historical Archives of the Republic of Armenia, where a fairly large number of documents contain information about this. Among these documents a special place occupies an article by S. Shalchyan, which was published in 1963. The article presents archival material, according to which one can understand how the bishop of the Armenian diaspora in Egypt collaborated with Heryan and helped him in the liberation of Armenian orphans from Muslim slavery.

Գ ր ա կ ա ն ո լ թ յ ո ն

1. ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 33, թ. 1-1 շրջ., թ. 2-2 շրջ., թ. 3, թ. 5-9, թ. 10:
2. ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 45, էջ 2-3:
3. ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 65, գ. 47, թ. 4-4 շրջ., 5:
4. Մարգարյան Ն., Միջագետքի անապատների հայ որբախույզները (1918-1923) // ԵՊՀ Հայագիտության հարցեր, 1 (13), Երևան, ԵՀ հրատ., 2018, էջեր 39-57:
5. Շալճյան Ս., Ռուբեն Հերյանի մասին // Կահիրեի ՀԲԸ միության «Տեղեկատու», Է տարի, թիվ 4-5, նոյեմբեր-դեկտեմբեր 1963, էջեր 1-4:

*Ընդունվել է՝ 01. 06. 2021
Գրախոսվել է՝ 03. 10. 2021
Հանձնվել է տպ.՝ 15. 10. 2021*

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Հեղինակը՝ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ՝ Երևանի պետական համալսարանի
Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի մագիստրոս,
Էլ. հասցե՝ elligence.hovhannisyanyan@mail.ru